

Slutten på en epoke i norsk lokalforvaltning.

Av byarkivar Arne Skivenes

Når Formannskapet holder sitt siste møte 21. juni, betyr det farvel til en styringsform som har sitt opphav og sitt grunnlag i en helt annen tid, og en annen tenkemåte, enn vår egen. På mange måter er det underlig at den har holdt ut så lenge.

Formannskapsprinsippet ble knesatt som styringsform i norske kommuner gjennom Formannskapslovene av 1837. Delvis til erstatning for, delvis til supplerings av embedsstyret, fikk norske prestegjeld velge sine beste menn til å forvalte det lokale styret i de såkalte "formannskapsdistriktene" eller kommuner.

Nå var ikke dette noe helt nytt, i alle fall ikke i byene. Bergen har tradisjoner med valgte styrende organer langt tilbake, i det såkalte byrådet. Gjennom eneveldets innførelse i 1660 tok kongen kontroll over alle slike utnevnelser, også byrådet, som ble omdøpt til Magistraten. Borgerskapet reagerte på dette, og fikk i 1671 gjennomført at det skulle velges et antall menn som bl.a. skulle gjennomgå regnskapene sammen med Magistraten. Bergen gjennomførte sitt første valg på en slik forsamling i 1677 og valgte 16 representanter, senere kjent som "De 16 eligerede menn". Både antall og navn varierte i den kommende tiden (De deputerede borgere, Borgerrepresentanterne etc), men de styrket sin innflytelse utover 1700-tallet. Da Formannskapslovene ble innført, medførte ikke disse noen større forskjell i praksis for Bergens vedkommende, til og med navnet var på plass noe tidligere på 1830-tallet.

Har Sandviken hatt eget formannskap?

Ja, på en måte. At vi har hatt Bergen formannskap både før og etter kommunesammenslutningen, vet vel alle. At det også var formannskap i sammenslutningskommunene Arna, Fana, Laksevåg og Åsane, vet de fleste. At Årstad formannskap hadde styringen med denne kommunen før den ble innlemmet i Bergen i 1915 vet en god del. Mange vet også at Haus formannskap styrte i Arna før dette område ble egen kommune i 1964, at Hamre formannskap styrte det som i dag er det nordlige Bergen før Åsane kommune ble opprettet i 1904, eller at Askøy formannskap styrte det vi etter 1918 kjente som Laksevåg.

Men visste du at Sandviken, Nygård, Lungegården og Kalfaret har vært en egen kommune, med eget formannskap og kommunestyre? Landsogdenes Formannskapsdistrikt het det, og eksisterte fra 1837 - 1876. Navnet hadde det fordi det besto av Korsirkens landsogn (Sandviken) og Domkirkens Landsogn. I alt 11 forskjellige formannskap har vi altså hatt innenfor Bergens grenser

Formannskapsprinsippet bygger på en harmonimodell. Den underliggende tanke er at når byens eller bygdas beste menn (for menn var det) setter seg ned og diskuterer en sak, vil de kunne enes om en løsning til samfunnets beste. *"Denne Tænkemaade har jeg tillige erfaret antaget som en Grundlov af mine Herrer Medkolleger, og overholdelsen deraf, hensigtende til et Maal og til fælles bestræbelser, har avfødet den Lyksalige Enighed; der har hersket inden denne Samling, og befæstet dets Beslutninger med forenede Kræfter."* uttalte Caspar Jordan, en av de eligerede i 1793. Konflikter er et fremmedelement i en slik modell.

Det blir lettere å skjønne dette om man tenker på at kretsen av valgbare og stemmeberettigede var meget liten gjennom det meste av 1800-tallet, (i 1838 fikk den mest populære kandidaten 112 stemmer ...) og begrenset til samfunnet høyere lag, et relativt homogent sjikt med sterk identitet og felles verdier. Det hjelper også å vite at organiseringen av interessegrupper først starter rundt 1850-tallet og politiske partier i 1880-årene. Det er egentlig et paradoks at formannskapsprinsippet har holdt seg i over hundre år etter at partipolitikken begynte å dominere valgene til lokale styringsorganer.

Graden av partipolitisk polarisering har bølget opp og ned, og er vel neppe på et høydepunkt nå. Slik sett skulle man tro formannskapsprinsippet ville bli utsatt for adskillig hardere prøvelser i 1930-årene enn i 1990-årene. Likevel er det nå formannskapsprinsippet blir skiftet ut med parlamentarismep prinsippet - et system forankret i interessekonflikter og politisk kamp. Parlamentarismens ansvarliggjøring av makten er muligens på høy tid.

Eller er det kanskje allerede for sent? Er det partiene og interesseorganisasjonene som setter dagsorden nå, slik som for noen tiår siden? Det er over 10 år siden TV i realiteten har overtatt som arrangør av norske valg. Er det media og de uklare interessegruppene bak dem som dirigerer utviklingen nå? Hvem er det som snakker, og hvilke konsekvenser får det?

Kanskje den ansvarliggjøring av makten som parlamentarismen rendyrker er det som skal til for at den opprinnelige hensikten med Formannskapslovene skal slå gjennom: et styre av byens beste menn - og kvinner - til beste for byen.

(forslag til tekstramme:)

Har Sandviken hatt eget formannskap?

Ja, på en måte. At vi har hatt Bergen formannskap både før og etter kommunesammenslutningen, vet vel alle. At det også var formannskap i sammenslutningskommunene Arna, Fana, Laksevåg og Åsane, vet de fleste. At Årstad formannskap hadde styringen med denne kommunen før den ble innlemmet i Bergen i 1915 vet en god del. Mange vet også at Haus formannskap styrte i Arna før dette område ble egen kommune i 1964, at Hamre formannskap styrte det som i dag er det nordlige Bergen før Åsane kommune ble opprettet i 1904, eller at Askøy formannskap styrte det vi etter 1918 kjente som Laksevåg.

Men visste du at Sandviken, Nygård, Lungegården og Kalfaret har vært en egen kommune, med eget formannskap og kommunestyre? Landsogdenes Formannskapsdistrikt het det, og eksisterte fra 1837 - 1876. Navnet hadde det fordi det besto av Korsirkens landsogn (Sandviken) og Domkirkens Landsogn. I alt 11 forskjellige formannskap har vi altså hatt innenfor Bergens grenser